

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj X.

V sredo 14. januarja (poznzimna) 1852.

List 4.

Kako dobroto krompirja zvediti *).

Kmetovavcam v poskušnjo priporočeno.

Znano Vam je, gospodje kmetovavci! da vsak krompir ima v 100 delih blizo 70 delov vodnega, blizo 30 delov pa suhiga v sebi.

V ti tridesetini suhiga je moka (štirka) nar imenitniši del. Pa krompir nima vedno stanovitne mere moke v sebi; preminja se imenovana močna tridesetina tako, da nekteri krompir ima le 10 delov moke v sebi in vse drugo je vodeno; v nekterim je 11, 12, 13, 14, 15 in tako naprej do 27 delov moke (močica ali štirke). Tiste tri stotine, ki še čez ostanejo, so scer potrebna pa za živež malo vredna stvar, ki se iz krompirja pri namakovanji v vodi ali v kuhanji loči in se laknjic ali dlačič imenuje.

Več ko je močnatiga v krompirji, boljši je, — manj ko je močnatiga, slabji je.

Ali uživajte, gospodje! krompir na mizi, — ali ga pokladate živini, — ali žgête žganje iz njega, — ali ga vpotrebujete za kakoršno koli rabo: vedno Vam je le za krompirjevo moko mar, nikdar za vodo njegovo! Moka je tečni, redivni, koristni del krompirja. Za njegovo vodo ne maramo.

Tudi uči skušnja, da je bolni krompir veliko ložji od zdraviga, in kolikor več ima krompir moke v sebi, toliko bolj obrajtan je.

Po takim je gotovo dobro in mikavno: vediti koliko moke ima kakošen krompir v sebi, ker se iz tega dobrota in vrednost krompirja zvé.

Kako pa se da to zvediti?

Več viž je scer znanih, zapopadek močica v krompirji zvediti, pa ena prekosi vse, ki je že po mnogih nemških krajih, zlasti na Saksonskim in Šlezkim med kmetovavci in v žganjarijah močno znana. Dr. Stöckhardt in dr. Tromer, dva slavna kmetijska kemikarja, sta jo razširila po svetu in ljudje so jima hvaležni za to.

Jez sim vidil to skušnjo v velikim zboru nemških kmetovavcov v Solnogradu, in ker je zares dobra in tako labka, da jo vsak kmet s svojim krompirjem lahko naredi, sim si mislil, da bo to tudi za naše kmetovavce na Slovenskim kaj.

Vsa skušnja, po ti poti zapopadek moke v krompirji in po tem vrednost njegovo zvediti, obstoji pa v tem, da se krompir v slano vodo položi in na-nj gleda: ali v vodi plava ali se v nji na dno potopi.

Za to poskušnjo se potrebujeta dva velika

pitna kozarca (Trinkgläser), nekoliko kuhinske soli, in pa čista tekoča voda.

To je vsa priprava za to poskušnjo.

Steklena (glažovnata) kozarca morata pa tako široka biti, da se da lahko en krompir srednje velikosti va-nj položiti, in tako velika, da vsak kozarc pol funta ali 16 lotov vode derži.

Kuhinska sol mora popolnoma suha biti, zato se dene en dan poprej na peč, da se dobro posuši, da nič vode v sebi več nima.

Voda mora biti čista, mehka, tekoča (Flusswasser), ne iz kakošniga studenca.

Soli se vzame za prvi kozarc 2 lota, za drugi pa 3 lote.

S tem se da krompir vsake sorte v 3 poglavitne rede razločiti in njega vrednost ceniti.

Napravi se pa ta poskušnja takole:

V pripravljena kozarca se vlije, kakor sim gori rekel, nar poprej (v vsaciga) pol funta ali 16 lotov imenovane merzle vode; — potem se dene sol v vodo: v en kozarc, kakor sim rekel, 2 lota, v družiga 3 lote. Sol se mora čisto raztopiti v vodi, — da se pa to hitreje zgodi, premešaj jo nekterekat s kakim klinčkam ali kakoršno koli rečjó.

Je to storjeno in si si tako slano vodo pripravil, začni poskušnjo s krompirjem, kteriga vrednost hočeš zvediti; postavim: če imaš doma či krompir, ali krompir kteriga soseda, ali krompir iz kteriga družiga kraja, in ne vëš, kteriga bi za sème vzal ali za žganjarijo kupil itd.

Vzemi tedaj en, dva ali tri krompirje enake srednje velikosti vsake sorte, ktero hočeš poskusiti, pa jih poprej čisto zmij, da ne boš s praham ali perstjó, ki se morebiti krompirja derži, slane vode ogerdil in pokvaril.

Potem položi en krompir narpoprej v prvi kozarc, kjer je manj soli (2 lota), in glej: kaj se z njim godi, namreč ali plava? ali plava višje ali nižje, ali se je morebiti clo popolnoma na dno potopil?

Po tem ga vzemi z nožem, vilicami ali kako drugo iglo iz perviga kozarca in položi ga v drugi kozarc, kjer je več soli (3 lote) raztopljene in pazi na vse to, kakor v pervim kozarcu.

(Konec sledi.)

Ozir na oprostenje zemljiš na Krajskim v letu 1851.

Obravnava za odvezo zemljišnega podloštva napredje na Krajskim tako ročno, da se smé upati, da bode celo delo prej doveršeno, kot dve leti pretečete. K temu ročnimu napredovanji pripomorejo

*) Govor vrednika Novic v poslednjim občnim zboru kmetijske družbe v Ljubljani, v kterim je bilo tudi pokazano, kako se ta poskušnja napravi.

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Tečaj **X.**

V saboto 17. januarja (poznozimna) 1852.

List **5.**

Pesmica o snegu.

Sneg debeli še pokriva
Gojzde, njive, travnike,
Pod odéjo svojo ima
Kmeta sladko upanje.

Kak cvetlice in rastljine
So pod snegam hranjene:
Alj so zdrave, alj zebljine
Hude že omagane?

Marsiktero cvetko milo,
Ki cvetela je lepó,
Zimsko srežje bo umorilo,
Da spomlad je več ne bo.

Le cvetlica, ki imela
Terdno je korenice,
Bode sopet oživéla,
Lepši bo nje ličice!

A. Praprotnik.

Kako dobroto krompirja zvediti.

(Konec.)

Kaj pa to pomeni: če krompir plava (in kako plava) ali če se potopí v pervim ali drugim kozarcu?

Gotove skušnje o tem tole učé:

Ako plava krompir v pervim kozarcu, je nar slaběji sorte, to je, on še v 100 delih nima 15 delov moke.

Ako pa krompir v pervim kozarcu na dno pade, v drugim kozarcu pa plava, je to znamenje dobre sorte, in je tolikanj bolji, bolj ko proti dnu sili; zapopadek moke v takim krompirji je čez 15 noter do 22 delov.

Ako pa krompir v drugim kozarcu na dno pade, je nar boljši sorte; tak krompir ima čez 22 do 27 delov moke v sebi.

Na to vižo se zvé dobrota krompirja za kakoršno koli rabo.

Če je krompir zlo trohljiv po gnjilini, bo, če je tudi debel, vselej plaval tudi v pervim kozarcu. Tak krompir naj se nikdar ne vzame za sème.

Hoče pa kdo še bolj natanjko zvediti, koliko moke ima krompir v sebi, naj si napravi 8 tacih kozarcev, in zvedil bo vsako stotinko, koliko je moke v krompirji. V vsak kozarc se vlije za to tudi pol funta vode, — soli pa toliko: v 1. kozarc se je dene 2 lota ali 8 kvinteljcov, v 2. kozarc 9 kvint., v 3. kozarc 10 kvint., in tako za 1 kvinteljcz zmirej več v vsaki kozarc noter do 15 kvinteljcov v 8. kozarcu.

Ako se krompir potopí do dna v 1. kozarcu, ima 15 do 16 delov moke. Ako se potopí v 2. kozarcu, ima 17—18 delov moke, ako se potopí

v 3. kozarcu, ima 18—19 delov moke, in zmira za 1 del več, tako, da krompir, ki se potopí v 8. kozarcu, ima 26 do 27 delov moke.

Ta skušnja z 8 kozarci je popolnoma natanjčna; — ker pa take natanjčnosti kmetovavci ne potrebujejo, je zadosti, ako se poskušnja le s 3 kozarci napravi, kakor smo góri razložili.

Da vse to slana voda razodeva, je pa za to, ker sol vodo bolj teško in močno naredí, da tedaj mora taka reč, ktera se v slano vodo položi, že težji biti, ako s svojo težo hoče težo vode premagati.

Deni kakoršin koli tudi nar slabji in gnjili krompir v navadno vodo; vselej ti bo na dno padel, — v slani je pa to vse drugač.

Zato se tudi v morji veliko lože plava, kakor v drugi vodi, ker močnejši slana voda človeka lože nosi.

Premišljevanje, kako se prihodnjič povodnjim ubraniti.

(Dalje.)

Pridno gojzdno gospodarstvo in drevoreja pa ni le samo potrebna za to, da drevje v gojzdih popiva mokroto s podnebja, temuč ima veliko moč tudi zoper blisk in strelo, ktera nam pohištva požiga, in zoper točo, ktera kmetu dostikrat hipoma vés njegov up celiga leta, vse njegove premoženje pokončá.

Blisk in strela, grom in toča pa izvirajo iz ene moči, ki se elektrika ali kalamična moč imenuje, ktera se večidel pod nebam takrat nareja, ko se voda v sopúh spreminja.

Ako bi nekteri kraji še toliko umetnih strelovodov imeli, vsi ti ne bojo dosto pomagali, ako ne skerbimo za to, da nas narava (natorá) sama ne brani nebeškiga ognja in toče.

V naravi je vse v nar lepšim redu; povsod vlada neskončna modrost, ktera je vsacimu kamnju in vsacimu bitju, naj bo še tako majhna stvarica, določila njegov cilj in konec.

Prašamo pa: zakaj je Stvarnik gojzdno hojvje iglasto vstvaril? zakaj je perjice narezano, kosmato, ternasto itd. naredil? in dobili bomo odgovor: da se ravnomera med kalamično močjó zraka in zemlje ohrani.

Te iglice, te nareze, to ternje, ki jih vidimo na perji drevés, so osíne (špice) tistih strelovodov, ki so edini v stanu s podnebja tisto grozovito moč nevidama na-se potegovati, ki se scer v nebeški oginj in strelo ali točo v podnebji združi in potem na zemlji strašno škodo dela.

Ako hočemo tedaj to škodo odverniti,